

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

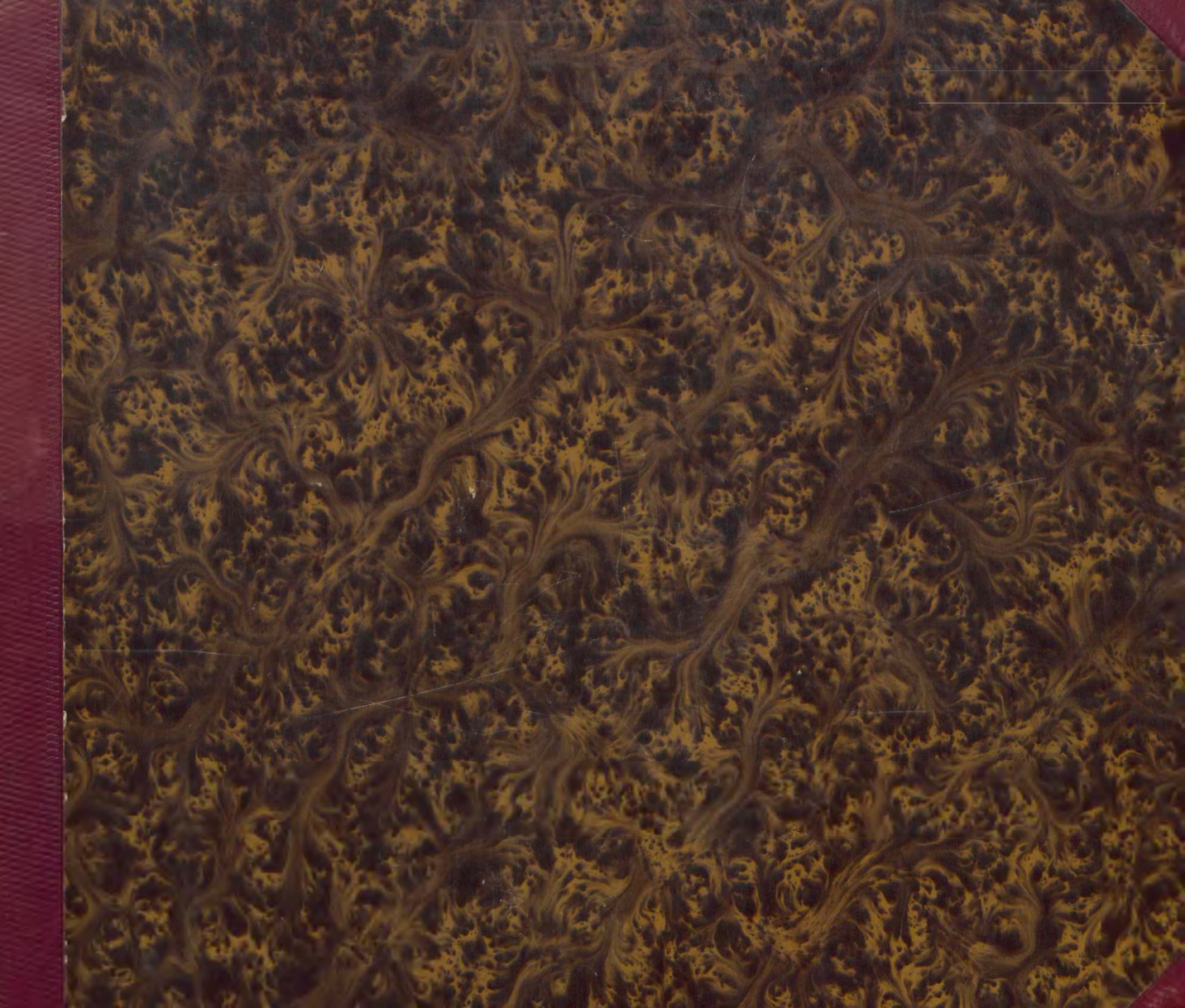
Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

© 1901: 24

C. A. Westre's Forlag

J. W. Ingvald & Rindesland's Bldg. No. 1

NYSÖ

i Sælland, opfort 1873.

NYS Ø

i Sælland, opført 1673.

Ved et af Danmarks Riges Raad i Aaret 1648 udstædt Skjøde fik Kjøbmand Lavrids Nielsen i Præstø et ved denne By liggende øde Jordstykke, som kaldtes Klosterhaven, og hvoraf der aarlig yledes 1 Tønde Æg eller 5 Ort, paa det Vilkaar, at han skulde lade bygge der; tre Aar senere stadfæstede Frederik den tredje dette Skjøde paa en „øde Moravs-Plads“, kaldet Nysø; da var Lavrids Nielsen Borgemeester. Han gav 1657 Kirken en smul Altertaale. Hvor Herregaarden Nysø nu staar, var der altsaa forbum Uføre, Vand og Tuer; stundum omkom Kvæget der. Dette Uføre udgjorde omtrent 30,000 Kvadratalen og kostede Lavrids Nielsen 30 Slettedaler. Borgemeesteren havde to Sønner, af hvilke Søren Lavrids, kongelig Krigskommissær i Sælland og Indbygger i Kjøbenhavn, udlagde under Besæjringen til Garnisonens Underhold en Sum af 1427 Rdlr. 32 Sk., hvisaarsag Kongen med Nigstraadets Samtykke pantsatte til ham i Hammer Herred, Sverborg Sogn og By, 9 Gaarde, hvoraf en øde, imtil dette Gods alter indløstes. Søren Lavrids, der ogsaa arbejdede det oven nævnte Nysø, overlod dette som og sine Krav til Staten til sin Broder Jens Lavrids, „Pensionarius“ paa Vordingborg Slot og Amt. Foruden den nævnte Sum havde han udlagt en Del mere, saa at Broderen i Aaret 1670 havde til gode i alt 5,699 Rdlr. 21 Sk. Af det Gods, han paa denne Maade havde faaet i Pant, sønstede Jens Lavrids sig udlagt til Ejenbom: i Skibbinge Sogn og By 16 Gaarde og 3 Huse med Skov til 20 Svins Dben, i Øster-Egidsborg Sogn Vallebo-gaarden med Skov til 24 Svins Dben og i Hammer Sogn Gaarden Kræm-mervænget med Skov til 12 Svins Dben. Af Præstø Byes Jorber fik han

10, som laa nær ved hans egen Have, end videre 19 Haver, hvoraf Byens Borgere hidtil havde ydet 2 Tønder Rostoder M; ogsaa den før omtalte Klosterhave nævnes i denne Begjering som noget, han attraaede Skjøde paa. Det hele udgjorde 115 Tdr. 1 Skpe. 1°/₂ Rd. til 50 Rdlr. Tønden eller 5,761 Rdlr. 19 Sk. i Penge; han skulde altsaa udrede 62 Rdlr. mindre end 2 Skilling. Den 23de Oktober udstædtes Skjødet til ham, efter at Kongen havde givet sit Samtykke dertil, dog med Indløsningsret. Af det pantsatte Gods afstod Jens Lavrids 5 Gaarde og Ludebæks Mølle i Skibbinge Sogn, Dre-gaard i Belbringe Sogn, Skuberupgaard i Øster-Egidsborg Sogn, 6 Gaarde og 1 Hus i Snefere Sogn, 9 Gaarde i Sverborg Sogn og 16 af Præstø Byes Jorber, i alt 177 Tdr. Hartkorn. Paa samme Tid sønstede han i Mage-sliste i Vaarsø Herred den oven nævnte Gaard Dreagaard af 14 Tdr. 1 Skpe. Hartkorn imod at afstaa 1 Gaard i Kingsleb Herred, Sandby Sogn og By og 1 Gaard i Hammer Herred, Mønstebøl Sogn, Vorup By, i alt af Hartkorn 13 Tdr. 5 Skpr., hvilket han haabede at maatte gaee lige op, efter som Kronens Gods var øde. 3 Marts 1671 gave endelig de to kongelige Kommissærer Erik Krag og Friedrich v. Arenstorff den Paategning, at Dreagaard var aldeles øde, hvorimod det Gods, der tilbødes, var bygtigt til Nytergods, hvisaarsag de 16 Rdlr. 4 Mk., han skulde udrede, godt kunde estergives ham; men dette toges der dog ikke Hensyn til. Han gav de 16 Rdlr. 4 Mk., og Skjødet udstædtes nogle Dage senere. Hos Ønderne i Vordingborg Amt fik Jens Lavrids en Del Penge til gode, hvorover han i December 1670 indgav en Fortegnelse, i Følge hvilken hans Krav udgjorde 437 Rdlr. 1 Mk. 8 Sk. (1 Daler = 4 Mk.) eller 291 Rdlr. 3 Mk. 8 Sk. (1 Rdlr. = 6 Mk.).

3 Juni 1672 indgav han en Ansøgning om, at det maatte tillædes ham, da han nu havde faaet Vordegods ved Præsts af 20 Tdr. Hartkorn, hvorpaa der aldrig havde været noget Hus, at nyde dette frit for Skatter som en anden Sædegaard, efterdem han vilde sætte Bygning derpaa. Som Godtgjørelse tilbyder han en „besat“ Gaard (det modsatte af „øde“) paa 8 Tønder Skib, hvorpaa der kunde holdes en Kutter, eller i Steben 300 Rdlr., hvoraf den aarlige Rente var mere end Afgiften af de 20 Tdr. Hartkorn. Tienben vilde han fremdeles svare ligesom af Arilds Tid. Rentestriver Samuel Biener fik denne Sag til Afgjørelse, og han bemærkede herved, at de 20 Tdr. Hartkorn skulde yde 10 Rdlr. efter det da værende Paabud foruden 3 Rdlr. 3 Mk. 14 Sk. i Korn, Dyr- og Kleskest. Stalkammerets Styverer Holger Bind, Sten Sondor, Chr. Werddorf, Peder Scavenius o. fl. fandt, at de, da Jens Lavridsen efter sit eget Udsagn havde kostet flere tusende Rigsdaler paa dette Sted „mere af Lyft og Randet til Forbering end for nogen hans Nytte“, og da det Veberlag, han bød, var tilstrækkelig, nok kunde indstille Sagen til Kongen; denne gav i Oktober 1672 sit Samtykke og tilføjede: „Pengene kunne betales til Bibliothecarius til nogle Bøger eller Bibles, hvad det er, at kjøbe for eller at betale.“ Nysø Ejer havde altsaa faaet Tilladelse til at bygge en Sædegaard, men indsaa, at han ikke kunde have nogen Nytte af denne Fritid, om Godset, naar Kronen fik Lyft dertil, kunde fratages ham. Desaarftag søgte han i Marts 1673 om Ret til at beholde dette Gods, der udgjorde imellem 95 og 100 Tønder Hartkorn, frit for Indbøjsning. En stor Del af sine Midler vilde han sætte i at bygge og indrette sin Hovedgaard, og han vilde vorde addeles ødelagt, hvis Bønderne siden skulde indløses fra ham. Den 30te April udstædes det kongelige Samtykke til den attraaede Fritagelse.

Hovedbygningen var paa den Tid, om ikke helt opført, saa dog sin Fuldentelse nær, og dette ny og smukke Herresæde i en dansk borgerlig Mandes Hænder vakte Villie hos Prins Georgs tyste Over-Kammerer paa Jungshoved Slot v. Osten, og i hans over Naboens indsendte Anteposter nævnes det ogsaa, at Jens Lavridsen var djærn nok til at indbegne sine Marker, i Steben for at han burde lade dem ligge til fri Afbenyttelse for Prinsens Jægere og Wildt! Der htyedes Nysø om, at Kommissærerne maatte undersøge Jens Lavridsens Adkomst til Ejendommen, og at dertil maatte udsendes Geheimeraad Enevold Parsberg og Amtmanden over Korsør Amt Hugo v. Lützow. Mulig havde Nysø Ejer ogsaa andre Aindbømsænd, og maatte opstod der Mistanke om, at han som Statens Embedsmand ikke altid paa lovlig Maade havde for-

øget sin Formue; vist er det, at v. Osten fik sit Nysø opfyldt, og at de to Kommissærere mødte i Februar 1675 i Kjøbenhavn, hvor ogsaa Jens Lavridsen og Prinsens Nidesege indsendt sig. Om hine Paastande udtalte Nysø Ejer sig i Almindelighed, at Godset efter kongeligt Paabud var udlagt til ham, og at han hellere vilde have beholdt det Pantegods, han først havde haft; dette havde næmlig ydet ham en større Indtægt, og han vilde ved at faa det til Ejendom have sparet en stor Del af de Penge, Hovedgaardens Opførelse havde kostet ham. Hvad angik den Anke, som paa Prinsens Begne fremsættedes af dennes Nidesege, at Jens Lavridsen havde tiltaget sig større Skovparter til Landsbyerne Brostov og Eoen (Effen, en senere neblagt By) og af Præsts Overdrevs og Stensvæd Skov, saa henholdt han sig til sine Skjæber og Adkomstbreve. Efter at Kommissærerne havde faaet nærmere Underretning af Rentekammeret om disse Skjæber, begave de sig til Kastederne og afsjorde da, at Jens Lavridsen med Henhyn til Stensvæd Skov skulde lade sig nøje med Ballebogaardens Skov, der var sat til 60 Svins Olden, og for saa vidt som han endnu havde Krab paa 24 Svins Olden eller 1 Tønde Hartkorn Skovskib, maatte han henvende sig til Rentekammeret om Godtgjørelse. Af Præsts Overdrevs Skov syntes Kommissærerne, at han havde faaet noget for meget, men tillige, at han borde beholde de 19 Haver eller den Del af Overdrevet, han havde indhegnet, og ligeledes Skoven og Marken eller de 10 Torber, som han havde faaet ved Magekifte imod 10 andre Torber, der laa længer borte fra hans Gaard, og hvorved han havde mistet 16 Tønder Land Ager. Bønderne i Faginge (Velbringe Sogn, Baarfe Herred) og Præsts Borgere skulde nyde fri Græsning paa det øvrige af Overdrevet, de sidste imod en aarlig Afgift af 2 Tønder Rostoder-Ol til Jens Lavridsen. De indhegnede Skovparter til Brostov og Eoen fandtes tilstrækkelige. Jens Lavridsen havde intet at indvende imod denne Afgjørelse; men desuagtet varede det sytten Aar, inden den godkjendtes af Regeringen.

Jens Lavridsen oplevede ikke den endelige Afgjørelse; han døde 1689, og hans Søn Lavrids Lavridsen arvede Gaarden efter ham. Ved i Aaret 1704 at tilkjøbe Skibbinge Kirke forsøgte han meget Ejendommens Værdi, som tre Aar derefter beregnedes til 20,000 Rdl. Ved hans Hæbengang 1707 gif Gaarden over til Kommerceraad Johan Nikolaj Voigt, der var gift med hans Søster. Ogsaa denne Mand forsøgte Godset med en stor Gaard og nogle Huse i Ammenstrup (Allerød Sogn), en Torb, der ogsaa kaldtes Klosterhaven, og 8 Enge paa en Holm i Præsts Fjord. Desuagtet var Gaard-

NYSØ

i Sælland, opført 1673.

ens og Gøbfets Bærb saaledes formindsket, at Voigt ikkun fik 16,000 Rdr. for den hele Ejendom, da han Aar 1742 folgte den til Entegrevinde K. Ch. Danneffjold-Samsø, født v. Holstein. Grevinden fik 1747 Tilladelse til at have sin egen Præst paa Nysø Gaard, dog uden Tab for Sognets Præster. I Aaret 1761 folgte hun til den senere Geheimeraad, Grev Gustav Holk, den Gang Kammerjunker hos Kronprins Christian, Gaard og Gods for 26,500 Rdr. og paa det Billaar, at Bønderne skulde have Eftergivelse af al den Atterstade, der i det mindste var to Aar gammel. Fra hans Tid af have Gaardens Ejere haft fri Raadighed over Skovene, som om Gødfet havde haft fuldtalligt Hartkorn. Næppe to Aar beholdt han Nysø, som han for 27,000 Rdr. folgte til Kammerherre og Stalbmester Henrik Adam Wroffenhus, der 1761 havde kjøbt Jungshoved Gaard og Gods af Kronen. Nu havde Nysø faaet fuldtalligt Bøndergods og fik derved 1763 alle Hovedgaardsbetjeheder, ligesom og Stalbmesteren fik den Jagtret paa Nysø Gaard og Gods, som Kongen hidtil havde haft. Wroffenhus forbedrede disse sine Ejendomme og folgte dem 1785 for 136,200 Rdr. til Etatsraad Niels Lunde Meieresen, den senere Stifter af det store Meieresens Fond. Denne begyndte at udskifte Gaardene af Fællesskabet, hvilken Udskiftning forfattedes af den sølgende Ejer, Justitsraad Peter Thestrup, der efter Keiserens Død 1795 kjøbte Nysø for 96,100 Rdr. og Jungshoved for 82,100 Rdr., i alt 178,200 Rdr. Ved Kjøbekontrakt af 2de November 1800 og Skjøde af 12te Marts 1802 blev Kammerherre og Kapitajn, senere Kommandørkapitajn i Søetaten Holger Stampe Ejer af disse Gaarde og Gødser for en Kjøbesum af 207,000 Rdr. Han fuldbødte Udskiftningen, indfædede Skovene og opførte en Hovedgaard paa Jungshoved Høimar, hvorved disse Ejendommens Werdi meget forøgedes.

Holger Stampe var en Søn af Præsten i Slagelse Frans Thesstrup Stampe, født 1715, død 1762, og Dorothea Amalie Divarivius, og en Drobbersøn af den store løstynbige Henrik Stampe, som 1769 „fik sit Adelskab fornyet.“ I sin sidste Villie, hvorpaa der den 7de August 1783 gaves kongelig Stadsfæstelse, havde Generalprokurøren safsat, at der for en Sum af 2 Lønder Guld skulde kjøbes Jordegods og deraf oprettes et Baroniet med de sædvanlige Særrettigheder, og at dette skulde kaldes Stampenborg. I Følge Testamentet var Holger Stampe den nærmeste Arving, og efter ham og hans mandlige Efterkommere skal Baroniet arves af de mandlige Efterkommere af hans ældre Drobber Etatsraad Karl Stampe til Skjerringe (paa Falster). Ved en kongelig Resolution af 11te Februar 1809 oprettedes af

Nysø og Jungshoved Gaarde og Gødser med Kirketiender Baroniet Stampenborg. Baron Holger Stampe var født 1755 og døde 1827. I Aaret 1793 havde han ægtet Domsfru Kirstine Raas, Datter af Viceamiral Chr. Fr. Raas til Neberggaard (paa Vangeland) og Fru Sofie Elisabeth Charisius. Efter Baronens Død arvede hans Søn Baron Henrik Stampe, født 1794 og gift med Christiane Marie Dalgas, hvis Fader Jean Dalgas var fransk reformert Præst i Fredericia, Baroniet, og han er endnu blets Besidder.

Herregaarden Nysø ligger i Præsts Amt og Sogn og Aarsø Herred. Den grundmurede Hovedbygninges Forstue, der for to Aar siden prydedes med Henrik Stampes og hans anden Hustru Margrete Elisabeth Grøns Baaen, smukt udført i Cement, vender ud imod Haven; den er to Etager og opført af Jens Lavridsen i Aarene 1671 til 1673; de to Sidesløje, der ligge ud til Gaarden, ere ogsaa to Etager høje foruden Kjelbreven. Sit smukke Ydre og sin betydningsfulde Indretning fik Bygningen af H. A. Wroffenhus. Tidligere var Stuehuset helt omgivet af Vand og en Vindebro førte da ud til Ladegaarden. Den nys nævnte Ejer lod Graven paa den ene Side opfylde og brolægge og beplante med to Rader Træer. Til Ladegaarden høre to Længer af Bindingsværk — i den ene bo Gødsforvalteren og Urtegaardsmanden, i den anden bor Forpagteren — en stor grundmuret Lade og flere mindre Bygninger; en Heste- og Kofstald er bygget i den nyeste Tid.

Gaardens Have er endnu i den gamle franske Stil med stive Hækker; den strækker sig ned imod Præsts Fjord, ud over hvilken man fra „Snelebakken“ har et smukt Sigt. I Haven findes et lidet Hus, hvori Vertel Thorvaldsen arbejdede, naar han som Gæst opholdt sig paa Nysø i Aarene 1838 til 1844, og hvori nu gjemmes Gipsafstøbninger af en Del af hans Bærker. For skarpe Vinde er Haven godt beskyttet ved en Del Træer, som omgive den. En smuk Vindeallé fører fra Havens sydlige Del ud til det saa kaldte Vesterbro, en Samling af Huse, hvori de paa Nysø arbejdende Haandværkere bo. Her laa i Følge et Tingsvidne af 1689 de før omtalte Klosterhaver, som Præsts Borgere tilforn havde i Fæste fra Verdingborg Slot. Imod Nordvest for Haven ligger en Bygning paa 9 Lønder Land med engelske Anlæg, og derigjennem fører en Vindeallé ud til Vandbejen.

Efter den gamle Matrikel havde selve Herregaarden Nysø 22 Tdr. 7 Skpr. „ Fdk. 1 Alb. Ager og Eng frit og 4 Tdr. 1 Skpr. 2 Fdk. usvrit Hartkorn. Nu derimod er Hovedgaardstakten 39 Tdr. 5 Skpr. 3 Fdk. 1 Alb.

Fladeindholdet er 3—400 Tønder Land Ager og Eng. Omtrent en halv Mil fra Nybø ligger Gaarden Christinelund, der skal være Bolig for Besiddernes Enker, men for Tiden bebos af Baronens ældste Søn Henrik Stampe. Det smukke Stuehus er for faa Aar siden bygget af Arkitekt Meldahl. Gaarden har et Tilliggende af 140 Tønder Land. Jungshoved Gaard, hvis Stuehus er opført en halv Fjerdingvej nord for det Sted, hvor det gamle, i Slutningen af det 17de eller Begyndelsen af det 18de Hundrebaar nedbrudte Slot laa, er stykbsat for 45 Tdr. 7 Skpr. „ Fdk. „²/₃ Alb. Ager og Engs Hartkorn, hvori dog indbefattes nogle Arvefæstesteder paa Hovedgaardsjorden.

Bøndergodssets Hartkorn er for Tiden 451 Tdr. 7 Skpr. 1 Fdk. 2 Alb. Ager og Eng, og det bestaar af 59 Gaarde og omtrent 300 Huse. Siden 1853 er der solgt omtrent 300 Tønder Hartkorn Bøndergods til Selvejendom og Arvefæste. I Følge Stiftelsesbrevet skalde Besidderen aarlig oplægge 500 Rdlr. for bered at forøge Bøndergodsset, indtil det naaede den for Baronier

foretagne Størrelse 1000 Tønder Hartkorn; men dette Vilkaar ophævedes ved Landss-Overrettens Dom af 13de Avgust 1849, efter som Grundloven forbyder Oprettelse af Len og Stamhuse og udtaler, at de nuværende skulle gaa over til fri Ejendom. 3 Fideikommisskapitaler ejer Baroniet 178,159 Rdr. 59 Sk., der indestaa dels i Statspapirer, dels i det solgte Vøndergods. Kirketiende hdes af 545 Tønder. „ Skpr. 3 Fdk. 1³/₄ Alb. Hartkorn, og det matrikulerede Liendehartkorn er 59 Tdr. Til Baroniet høre Stabrebh eller Jungshoved og Skibbinge Kirker.

Det ejer ogsaa bethdelige Skove, som drives efter en af Statens Skovriber ved Peterøværfts Skove i sin Tid lagt Plan. Skovskyliden er i alt 42 Tdr. 2 Skpr. „ Fdk. 2³/₄ Alb. I en af Skovene er der indrettet en Dyrehave paa omtrent 70 Tønder Land.

Udførlig Underretning om Nyssø og Jungshoved findes i „Beskrivelse af Baroniet Stampenborg“ af M. Rephølk.